
ETIKA

V DOKUMENTÁRNÍM

FILMU III

Zodpovědnost za téma

Jan Motal (ed.)

Univerzita Palackého v Olomouci 2025

ETIKA V DOKUMENTÁRNÍM FILMU III

Zodpovědnost za téma

Jan Motal (ed.)

Olomouc 2025

Rada konference:

Iveta Jansová (MUNI)
Emma Marková (UTB)
Ingrid Mayerová (VŠMU)
Jan Motal (MUNI)
Andrea Slováková (FAMU)
Tereza Swadoschová (JIDFF)

Edice Rádio a televize – svazek 7

V edici dosud vyšlo:

Řezníčková, Zuzana. *Pátrání po neviditelném vrahovi: podoby české rozhlasové detektivky*. 2018. – svazek 1

Jedličková, Jana, a Jansová, Iveta. *Ženské hrdinky a jejich zobrazování v českých televizních krimiseriálech*. 2019. – svazek 2

Bojda, Tomáš. *Herec a režisér v rozhlase. Kapitoly z tvorby Jiřího Horčíčky a Josefa Melče*. 2020. – svazek 3

Motal, Jan, a Swadoschová, Tereza (ed.). *Etika v dokumentárním filmu I: Moc a mocenské vztahy*. 2023. – svazek 4

Bojda, Tomáš (ed.). *Mluv, abych tě viděl. Antologie textů z teorie rozhlasové tvorby*. 2023. – svazek 5

Motal, Jan (ed.). *Etika v dokumentárním filmu II: Jak zpřítomnit nepřítomné?* 2024. – svazek 6

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© Ivana Blatáková, Lucie Česálková, Veronika Kováč, Kryštof Milanovský, Jan Motal,
Hana Muchová, Jakub Smetana, Jana Wittassková, Anna Závodská, 2025

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2025

ISBN 978-80-244-6691-0 (print)

ISBN 978-80-244-6692-7 (online: iPDF)

VUP 2025/0323 (print)

VUP 2025/0324 (online: iPDF)

Obsah

Úvod	7
------------	---

Teorie a praxe

Zodpovědnost za film je rozprostřená.....	10
---	----

Jan Motal – Lucie Česálková

Hranice umeleckej slobody:

Zodpovednosť dokumentaristov za tvarovanie verejnej mienky.....	21
---	----

Veronika Kováč

Čí je to příběh?	39
------------------------	----

Hana Muchová

Studentské reflexe

Kdo by měl být diktátor formy?	47
--------------------------------------	----

Kryštof Milanovský

Zodpovědnost za téma.....	49
---------------------------	----

Jakub Smetana

Není špatných témat.....	51
--------------------------	----

Jana Wittassková

Konference o etice v dokumentárním filmu – úvahová esej	53
---	----

Anna Závodská

Zodpovědnost za téma v dokumentární tvorbě:

Mezi osobní vizí a společenským dopadem	55
---	----

Ivana Blatáková

Úvod

Tento svazek navazuje na předchozí dvě publikace věnované etice dokumentárního filmu, které vznikly jako součást konferencí v rámci MFDF Jihlava. První z nich, *Etika v dokumentárním filmu I: Moc a mocenské vztahy* (2023), se soustředila na problematiku nerovnováhy moci v dokumentární praxi – ať už mezi tvůrcem a protagonistou, mezi filmovým dílem a institucí nebo mezi samotným filmem a jeho publikem. Druhý svazek, *Etika v dokumentárním filmu II: Jak zpřítomnit nepřítomné?* (2024), otevřel otázku práce s archivním a nalezeným materiálem a zkoumal, jak se prostřednictvím dokumentu rekonstruuje či utváří obraz historie a kolektivní paměti.

Třetí pokračování sborníku rozšiřuje tento rámec směrem k zodpovědnosti za téma samotné. Jestliže první svazek tematizoval vztahy moci a druhý způsoby práce s nepřítomností, zde se pozornost obrací k rozhodnutím, která se odehrávají při volbě, uchopení a zpracování tématu. Zodpovědnost se přitom neomezuje pouze na individuální autorskou volbu, ale týká se celého výrobního i distribučního řetězce: producentství, dramaturgie, festivalů, kritiky i publika. Příspěvky autorstva ukazují, že etická dimenze dokumentu není přídatkem k již hotovému dílu, ale strukturální součástí samotného tvůrčího procesu, která vstupuje do hry od prvotního nápadu až po recepci filmu.

Ani tentokrát nám nejde o vytváření norem. Cílem je spíše otevřít prostor k reflexi, v níž se zodpovědnost chápe jako vztah: mezi tvůrčí praxí a protagonisty či protagonistkami, mezi dílem a publikem, mezi individuálním rozhodnutím a institucionálním rámcem. V době, kdy do filmové praxe vstupují nové technologie, streamovací platformy i generativní umělá inteligence, je taková reflexe zvláště naléhavá. Tento svazek proto nechce nabídnout uzavřené odpovědi, ale sledovat různé cesty, jimiž se dokumentární praxe vyrovnává s tím, co znamená nést odpovědnost za téma.

Jednotlivé texty rozvíjejí tuto otázku z různých perspektiv. Úvodní rozhovor s filmovou historičkou Lucií Česálkovou (*Zodpovědnost za film je rozprostřená*) tematizuje, jak se kategorie „dobrého filmu“ utváří v sítích prestiže – od televizí a producentství přes festivalové programy a soutěžní sekce až po kritiku – a proč je představa singulárního autorství v kolektivním médiu obtížně udržitelná. Zodpovědnost se zde chápe jako distribuovaná a dynamická, nikoli jako projev moci jedné osoby či profesce. Veronika Kováč ve své studii (*Hranice umeleckej slobody*) propojuje teoretické rámce s analýzami konkrétních snímků (*V síti*) a ukazuje, jak dokumentární film dokáže formovat veřejnou debatu i politické změny. Hana Muchová (*Čí je to příběh?*) se zamýšlí nad tím, jak vytvořit bezpečný prostor pro zobrazené osoby, a ukazuje, jak se etické otázky mohou stát součástí výzkumu praxí.

Kryštof Milanovský ve svém příspěvku *Kdo by měl být diktátor formy?* zkoumá otázku, nakolik má téma dokumentárního filmu samo určovat jeho formu. Upozorňuje na riziko, že se tvůrci mohou nechat svést atraktivními scénami na úkor celistvého a kritického pohledu. Texty Ivany Blaťákové (*Zodpovědnost za téma v dokumentární tvorbě: Mezi osobní vizí a společenským dopadem*) a Jakuba Smetany (*Zodpovědnost za téma*) zkoumají napětí mezi svobodou formy a pravdivostí vůči zvolenému tématu, rizika spojená s rétorikou „objektivity“ i roli publika a financování ve spoluurčování toho, která témata se dostávají k realizaci a jakým způsobem jsou vyprávěna. Jana Wittassková v eseji *Není špatných témat* akcentuje, že podstatné není hodnotit téma samo o sobě, ale způsob jeho zpracování a citlivost vůči společenskému dopadu. Anna Závodská ve svém textu reflektuje samotná jihlavská setkání z pohledu účastnice. Zdůrazňuje význam dialogických formátů, jako jsou ranní kruhy, v nichž mají studující možnost sdílet své zkušenosti a otázky, a ukazuje, že právě tato participace je klíčová pro živou a otevřenou debatu o etice v dokumentární tvorbě.

Poslední zmíněné příspěvky vyrůstají přímo z konference, kde mají studující vlastní bezpečný prostor pro sdílení otázek, zkušeností i emocí v bezpečném prostředí. Tento rámec považujeme za nezbytnou součást debaty o etice. Studentstvo nemá být pouze adresátem hotových závěrů, ale aktivním účastníkem otevírajícím témata, jež by jinak mohla zůstat nepovšimnuta. V jejich příspěvcích se proto promítá hledisko nastupující

generace, jež přináší vlastní citlivost a zkušenost s tím, jak dokumentární film zasahuje do života, jaké otázky vyvolává a jaké hranice posouvá.

Naší snahou je ukázat, že etika není překážkou tvorby, nýbrž jejím předpokladem. A že její reflexi lze praktikovat různým způsobem: od teoretických studií přes případové analýzy až po studentské reflexe. Příspěvky společně vytvářejí mapu toho, jak dnes přemýšlíme o dokumentárním filmu a jeho odpovědnosti vůči zobrazeným osobám, institucím i společnosti.

Za autorský kolektiv Jan Motal

Teorie a praxe

Zodpovědnost za film je rozprostřená

Jan Motal – Lucie Česálková

Lucie Česálková je filmová historička. Působí na Katedře filmových studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a v Národním filmovém archivu, kde je šéfredaktorkou časopisu *Illuminace*. Je autorkou či spoluautorkou řady odborných publikací, například *Atomy věčnosti: Český krátký film 30. až 50. let* (2014), *Generace Jihlava* (2015), s Kateřinou Svatoňovou napsala knihu *Diktátor času: (De)kontextualizace fenoménu Laterny magiky* (2019), s Ondřejem Tábořským editovala publikaci *Spotřební imaginace státního socialismu. Reklama v Československu 1948–1989* (2023).

Festivaly hledají dobré filmy. Co to je dobrý film podle filmového průmyslu?

Myslím si, že esenciálně dobrý ani špatný film neexistuje. Je to sociálně a kulturně kódovaná kategorie. Nicméně filmoví profesionálové a gate-keeperi různého typu se podílejí na označování a vymezování toho, co je vnímáno jako dobrý film – z jejich perspektivy a v dané době. Filmy nějak hodnotí ti, co udělují podporu, dále různí skripteditoři a dramaturgové, kteří se podílejí na formování díla, programeři televizí, kurátoři festivalů i kritici – a každý z nich má určitou představu toho, co je pro něj dobrý film. Zároveň se můžeme ptát, zda je dobrý film totéž, co oceňovaný či ceněný film, a zase kdy a kým oceňovaný. Z historie víme, že i takzvané špatné filmy mohou najít své publikum časem, když se stávají kultovní-

mi. Zároveň film, jež oceňuje publikum, nemusí být oceňován festivaly nebo třeba kritiky. Kategorie „dobrého filmu“ je tak zajímavá v tom, že umožňuje sledovat, kdo a za jakých okolností ji používá a jak se spolu s tím vytváří „zóny viditelnosti“ určitých filmů. Vidíme z našeho výzkumu, že jsou typy filmů, které jsou populární pro domácí publikum, čili mají určitou teritorialitu, ale vůbec se nepodívají do zahraničí, protože jsou třeba postavené na lokálně známých osobnostech, které za hranicemi nikdo nezná. Na druhou stranu existují filmy, které cestují po festivalech, ale v Česku budou mít mnohem menší návštěvnost. To klade velké nároky jak na tvůrce, tak na producenty filmů, aby se v tom zorientovali, aby věděli, co je ten jejich film zač a kam jej cílit. Vytvářejí se tak i sféry vkusu, spjaté právě s odlišnou viditelností filmů.

Filmový průmysl je velmi drahý. Určitě proto existují nějaké dominantní zóny. Jak je rozmanitá mapa těch sfér viditelnosti z globálního pohledu?

Pro to je podstatné, že filmů se točí opravdu hodně. I když vedeme rozhovory s festivalovými kurátory, tohle zmiňují – musí pracovat s nebyvale velkým objemem filmů. Vzniká jich mnohem více než před deseti, patnácti lety. Takové množství filmů tedy cirkuluje ve velmi rozmanitých sférách, které jsou ale dost hierarchické z hlediska symbolické prestiže. Víme, že okruh festivalů tak zvaného áčkového typu jako Cannes, Benátky, Berlín má největší viditelnost, jsou statusově důležité. Pak je nějaká vrstva top dokumentárních festivalů, pod ní je ale velmi široká sféra festivalů, o nichž běžný český divák moc neví, ale pro filmy mohou být důležité, protože je uvidí diváci v různých teritoriích, často naladění na daný typ obsahu. Tyto hierarchie festivalů se nicméně pak propisují do hodnocení budoucích projektů u fondů udělujících podporu. Takže třeba to, že film byl uveden na nějakém lokálním festivalu na Balkáně (a to nemám samozřejmě nic proti Balkánu), žádné body nepřinese. Znamená to ale, že hierarchie festivalů a ocenění v té symbolické rovině ovlivňují status tvůrce. I jedna z perspektiv, jak přemýšlí o regionu střední a východní Evropy kurátoři festivalů, je právě perspektiva již etablovaných tvůrců. Čili je úplně zřejmé, že mají nastavenou do jisté míry stereotypní představu, že další film

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Etika v dokumentárním filmu III: Zodpovědnost za téma. Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.